

8. Померли всі слова. І навіть найсумніші... URL: <https://md-eksperiment.org/post/20170623-pomerli-vsi-slova-i-navit-najsumnishi> (дата запиту: 11.04.2024).

**«ВІД ТАКОГО ГОРЯ НАВІТЬ ЗОЗУЛІ ЗАНІМІЛИ»:
ТЕМА ГОЛОДУ В КНИЗІ В. МАРУЩАК «ПУСТЕЛЯ.
ГОЛОДОМОР. УКРАЇНСЬКИЙ ПІВДЕНЬ»**

Горбач Н. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української літератури
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Тема Голодомору з кінця 1980-х років, коли в Україні вона вперше стала удоступнюватися для політико-ідеологічного, наукового, художнього дискурсів, до сьогодні стала не лише одним із чинників переоцінки радянського минулого нашої країни, але й підставою повернення в суспільну свідомість раніше табуованих сторінок історії, формування нового варіанту колективної пам'яті, вироблення соціально і культурно значущих символічних колективних практик, встановлення офіційних комеморативних дат тощо. Важливе місце в цих процесах посідає літературно-мистецька актуалізація теми, що формує спільну пам'ять про спільну трагедію.

Українські письменники, продовживши починання материкових та діаспорних авторів В. Барки, В. Підмогильного, У. Самчука, П. Тичини та ін., котрі були свідками описуваних подій, витворили корпус текстів, що належать до різних родів і жанрів літератури. 2023 року, коли відзначалися 90-ті роковини Голодомору, перелік таких творів поповнила й збірка миколаївської письменниці Віри Марущак «Пустеля. Голодомор. Український південь», що побачила світ у межах проекту «Книга для зміцнення національної єдності» Міністерства культури та інформаційної політики.

До складу книги увійшли сім оповідань і новел («Сухарик», «Сумна робота», «Макуха», «Схованка», «Маня-партизан», «На вокзалі», «Тепло дитячої долоні») та повість «Пустеля», об'єднані темою голоду як 1932–1933, так і воєнних та повосенних років.

Літературознавчі студії Голодомору представлені дослідженнями О. Астаф'єва, А. Губранської, І. Дзюби, В. Дуркалевич, Т. Конончук,

К. Кривопишиної, М. Кудрявцева, Ю. Логвиненко, О. Романенко, В. Пахаренка, Я. Славутича, І. Старовойт, Н. Тимошук, Т. Трофименко та ін. Проте книга В. Марущак «Пустеля. Голодомор. Український південь» ще не потрапляла в поле зору науковців, що й зумовило наше звертання до неї.

Місцем дії усіх творів книги виступає південь України – батьківщина письменниці, що не випадково, адже тема голоду є для неї складником «живої» пам'яті, відомої не з досліджень чи архівних матеріалів, а зі спогадів рідних. У передмові до збірки В. Марущак зазначила: «Мама розповідала, як під тинами лежали трупи, які ніхто не хоронив. Не було кому. Помирали на ходу. З усієї довгої вулиці, майже на кілометр, залишилися живими одиниці» [1, с. 5]. Зі слів матері авторки – Парасковії Рожкової, яка в дев'ятирічному віці пережила Голодомор, – написано повість «Пустеля». Опосередкований особистий досвід авторки позначився й на оповіданні «Сухарик», яке відкриває збірку: мати Андрійка та його старшої сестри наказує дітям у разі її голодної смерті сидіти тихо, не плакати голосно, щоб не привабити до хати чужих людей, які можуть нести загрозу дітям. Про подібний страх канібалізму письменниці розповідала її свекруха Палагея Марущак із Вінниччини, вона єдина з шести членів родини вижила й саме так її настановляла мати [див.: 1, с. 5].

Переконливому показу села періоду колективізації та Голодомору 1932–1933 рр. в прозі письменниці сприяє введення в текст таких реалій дійсності, як трудовні, розкуркулення, комнезамівці, трус, шворні, «чорна дошка» тощо. Наслідки злочинної політики чи не найповніше передано в повісті «Пустеля», в якій родина, котра мала п'ять десятин землі, виїзних (на них батько займався візництвом) та тяглових (використовувалися в сільськогосподарських потребах) коней позбавляється власного господарства і ледве переживає голодні роки. Пашунька – головна героїня твору – так розповідає про нищення сільського укладу життя: «Він [батько – Н. Г.] так важко пережив колективізацію. Встиг продати виїзних, а тяглових забрали до колгоспу. Випещені на любові, вони ніколи не відали, що таке голод, а тут зазнали болючого батога і тяжкої виснажливої праці. Їх заганяли до ями, де місили глину. Стомлених коней прив'язували в холодній стайні до порожніх ясел. Татко пробирався до них вечорами, з пригорщі годував зерном, а розумні істоти довірливо тулилися до його невисокої міцної статури, дивилися зволоженими темними очима. Тоді, у густому хвилястому чорному волоссі, з'явився перший сніп сивини» [2, с. 77].

Авторка не індивідуалізує образи виконавців «продзаготівель», і хоч у кожному творі це інші люди – «чужі люди» та «зла дівчина в червоній хустині» («Сухарик») [2, с. 14], присланий із району

«страшний чоловік, який виконував розпорядження партії» («Сумна робота») [2, с. 21], «два незнайомих чоловіки, і Глашка-комсомолка, їхня сусідка, у червоній косинці» («Схованка») [2, с. 35], «чужі дядьки» («На вокзалі») [2, с. 53] – та щораз їхня робота зводилася до того, щоб витрусити з кожної селянської домівки не тільки все їстівне, але і все більш-менш коштовне, лякаючи людей «зривом хлібозаготівель, саботажем, контрою» [2, с. 22]. Метафорично передана в оповіданні «Сумна робота» економічна і політична безправність селянина («Люди в селі ходили навшпиньки, а говорили пошепки» [2, с. 22]) водночас характеризує тотальне пригнічення селянства у творах збірки загалом.

Атмосферу голоду В. Марущак передає через низку назв їстівних рослин, речовин чи сурогатних страв, завдяки яким люди рятувалися від голодної смерті: «маторженики з лободою, бадиллям чи з гички буряків» [2, с. 20], «стручки квасолі, тухлі кукурудзяні початки, мерзлі буряки та картопля, запрілі та протухлі мишачі скарби» [2, с. 24], «виготовлена з пресовано подрібнених зернят разом з лушпинням» макуха [2, с. 29], дикорослі трави тощо. Погіршення ситуації демонструється через зображення зовнішнього вигляду і стану головних чи другорядних персонажів. Із коротких деталей складається узагальнений портрет людей, котрі потерпали від браку харчів: «безкровні губи» [1, с. 10], «на тоненьких ніжках ... розпухлий від голоду великий живіт» [2, с. 10], «опухлі ноги, з ран яких сочилася вода» [2, с. 16], «шкіра ставала прозорою, здавалося, що крізь неї видно рідину» [2, с. 24], «розум від голоду помутнів» [2, с. 26] тощо.

Як будь-який інший геноцид, Голодомор не лише завдав неправної шкоди демографічній ситуації в Україні, спричинився до зміни етнічного складу та поведінкових моделей різних груп населення, але й спровокував значні зрушення у галузі культури, зокрема, традиційної. Так, спершу заборона церкви та релігійних обрядів, а згодом і знецінення людського життя призвели до деформації багатьох народних звичаїв, пов'язаних із народженням дитини, одруженням, смертю та похованням, частина з яких так і не була відновлена. Зокрема, у книзі «Пустеля. Голодомор. Український південь» передано нівелювання поховального ритуалу як поєднання сфер буття та небуття, традиційно спрямованого на забезпечення захисту живим та поліпшення становища померлого на тому світі: «перші поховання були з плачем та гучним голосінням, а потім, коли люди виснажувалися і сили покидали їх, хоронили без трун, ледь прикривши рядниною, тягли на цвинтар. А навесні, коли й цю страшну місію не могли виконувати змарнілі опухлі від голоду люди ... трупи відвозили не на цвинтар, бо ні у кого не було сил копати могили. Звозили під ліс, до яру і складали, зверху присипаючи вапном» [2, с. 19–20]. Немоżliвість

дотримання одного з найконсервативніших обрядів засвідчує остаточне руйнування картини світу, властивої для носія традиційного світогляду.

Художня візія Голодомору у творах В. Марущак доповнюється картинами взаємодопомоги і порятунку. Окрім ситуацій, коли діти чи дорослі знаходили підтримку у своїх родичів, авторка моделює й епізоди, що втілюють думку про самопожертву і гуманізм сторонніх людей, велич людського духу навіть на порозі власної смерті. Так, старенька, помираючи з голоду, віддає останній черствий шматочок хліба хлопчикові Андрійкові («Сухарик»); баба Захарченчиха з оповідання «Маня-партизан», дія якого відбувається в роки німецької окупації, годує сусідську свиню, рятуючи тим самим родину від злиднів; люди підтримують хто чим може пограбованого злодіями селянина Никифора, який приїхав до міста вторгувати грошей на хліб («На вокзалі»). Чи випадкові перехожі пропонують допомогу матері, яка привезла до притулку в Одесі четверо своїх дітей, щоб врятувати їх від голодної смерті: «— Юзик, владно погукала веснянкувата Белла, — давай гаманець. Витягла гроші і поклала до матусиної долоні. — Коли закінчатся, приїздіть без діток, ще допоможемо, — казала жінка, — ми ж не зтліли душею, — вона обвела поглядом людей.

У матусі нервово тремтіли руки, коли збирала в торбинку все, чим поділилися люди» [2, с. 95–96].

Історія у книзі В. Марущак інклюзивна, в ній знаходиться місце не лише для українців, але й представників інших національностей, що споконвіку проживали поряд. Так, у новелі «Тепло дитячої долоні» мікромодель гармонійного світу втілюється в образі села, що «поділялося на кілька кутків, у яких цілими групами проживали українці, молдовани, білоруси, росіяни, євреї. Кожен із них мав свою назву... Проте назви та національності не мали ніякої ваги. На це ніхто не звертав уваги — всі були рівними у стосунках між собою» [2, с. 61]. Голодомор і Голокост у цьому творі постають як сторінки спільної української історії, в якій на перший план виступає не національна належність людини, а здатність зберігати людські якості навіть у найнесприятливіші для цього часи.

Отже, епічна репрезентація теми голоду в книзі В. Марущак «Пустеля. Голодомор. Український південь» характеризується поєднанням соціальних, психологічних і морально-етичних чинників буття людини в екстремальних ситуаціях. Твори письменниці, що подають зразки людяності, чуйності, мужності за драматичних обставин, сприяють утвердженню гуманістичного пафосу вітчизняного письменства.

Література:

1. Марущак В. Передмова. *Марущак В. Пустеля. Голодомор. Український південь*. Київ : Креативна агенція «Артіль», 2023. С. 3–8.
2. Марущак В. Пустеля. Голодомор. *Український південь*. Київ : Креативна агенція «Артіль», 2023. 104 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІФУ ПРО ПЕРСЕФОНУ У СУЧАСНІЙ МАСОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ СКАРЛЕТТ СЕНТ-КЛЕР «ГАДЕС І ПЕРСЕФОНА»)

Городнюк Н. А.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри англійської філології
Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна*

Вивчення античної міфології, як і будь-якої іншої міфологічної спадщини, вимагає від викладача проведення низки додаткових паралелей із сучасністю для увиразнення тези про імпліцитну наявність міфологічних мотивів та образів у європейській культурі. Звернення до сучасної літератури та мистецтва і компаративний аналіз змушують учнів та студентів уважніше ставитися до матеріалу міфології, проводячи зіставлення на рівні сюжету, мотивів, семантики образів, конотацій та асоціацій. Подібні зіставлення видаються досить плідними і в аспекті методики викладання, і в плані проведення студентських досліджень. Наприклад, маємо низку цікавих студентських досліджень на кафедрі англійської філології у Маріупольському державному університеті (м. Київ), присвячених сучасним інтерпретаціям міфологічних образів у мальовисі Рейчел Смайт «Lore Olympus» [1] або трансформації міфу про Персефону у романі Дж. Фаулза «Колекціонер» [2]. А Л. Кулакевич звертається до міфу про Деметру та Персефону, розглядаючи особливості розтабування образу матері в новелі Д.Г. Лоренса «Мати й дочка» [3]. Ми ж розглянемо специфіку трансформації міфу про Деметру, Гадеса та Персефону у сучасній масовій літературі. Так, увагу молодіжної читацької аудиторії привернув роман Скарлетт Сент-Клер «Гадес і Персефона», де класичний античний сюжет про викрадення молоді дівчини богом мертвих осучаснено і перенесено у наші дні. Античний пантеон богів-